

KS. JAROSŁAW JĘCZEŃ

PRACA SOCJALNA
W INSTYTUCIE NAUK O RODZINIE
I PRACY SOCJALNEJ KUL
HISTORIA, PARADYGMAT, INNOWACJE

SOCIAL WORK
IN THE INSTITUTE OF FAMILY SCIENCE
AND SOCIAL WORK
AT THE JOHN PAUL II CATHOLIC UNIVERSITY OF LUBLIN
HISTORY, PARADIGM, INNOVATIONS

A b s t r a c t. Identity of ideas, phenomena and things are made up of history, paradigm and innovativeness. This is a profound methodological truth which should also be employed in social work related issues. It is then followed by definition coining process which culminates in the attempt for social work's *elementum constitutivum*. This involves hermeneutics as a phenomenon (knowledge and science) as well as comprehension, explanation and interpretation process of all the symbols which lead to a discovery of meaningful sense. Thus defined hermeneutics is truth-associated and eventually it is a person-creating factor, since it finds its fulfilment only in a person. *Mysterium personae* – the person's world delineates methodological examination in the field of social work; this is where a person is understood the ultimate good in the homo homini relation. This publication, for obvious reasons contains draft and synthetic sketches only.

Key words: social work, family science, person, streetworking, innovations.

Czym jest praca socjalna? Odpowiedź nie jest prosta: w każdym czasie i każdym miejscu na świecie znajdziemy człowieka potrzebującego pomocy; znajdziemy ludzi definiujących, czym ta pomoc ma być, i znajdziemy ciągle nowe rozwiązania, stojące na straży godności ludzkiego życia. W tych trzech wymiarach: życie, teoria i nowe praktyki należy szukać odpowiedzi.

Doświadczenie życiowe prowadzi do stwierdzenia, iż praca socjalna jest historycznie utrwaloną działalnością społeczną, obecną na całym świecie. Kształtuje się ona w różnych warunkach społecznych i kulturowych, opartych na różnych tradycjach i ideologiach¹. Praca socjalna to także autonomiczna profesja, specjalizacja zawodowa, która rodziła się w Europie i Ameryce Północnej na przełomie XIX i XX wieku. Definicję pracy socjalnej jako działalności zawodowej wprowadził Komitet Rady Europejskiej w 1967 roku. Według tej propozycji „praca socjalna jest specyficzną działalnością zawodową, mającą na celu lepszą adaptację osób, rodzin, grup i środowiska społecznego, w jakim żyją, oraz rozwijanie poczucia godności osobistej i odpowiedzialności jednostek na drodze odwoływania się do potencjalnych możliwości poszczególnych osób, do powiązań profesjonalnych, a także sił i środków społecznych”².

Doświadczenie życiowe w obszarze pracy socjalnej jest niewystarczające. Niezbędna jest wiedza z obszaru nauk humanistycznych i społecznych. Niestety, wiele czynników, które mają wpływ na rozwój pracy socjalnej jako dyscypliny naukowej oraz jako działalności zawodowej, nie pozwala na jednoznaczną definicję pracy socjalnej w kontekście nauki. Nie oznacza to jednak, że podejmowane próby nie mają sensu. Wręcz przeciwnie, należy dążyć do szukania odpowiedzi, mającej jak największe poparcie środowisk akademickich i zawodowych. *Theoria* i *praxis* wzajemnie się warunkują i powinny znaleźć poparcie tych dwóch środowisk. Na bazie *theoria* i *praxis* możliwe jest poszukiwanie i zdefiniowanie paradygmatu pracy socjalnej. U podstaw tego poszukiwania leży koncepcja człowieka i wspólnoty. Ona jest stałą wartością w zmieniającym się kulturowo i ekonomicznie świecie. Nowe praktyki, zrodzone pod wpływem zmieniającej się rzeczywistości, stoją na straży godności człowieka w każdej sytuacji, w jakiej się znalazł.

¹ E. K a n t o w i c z, *Praca socjalna w Europie*, Olsztyn: Wydawnictwo UWM 2008, s. 88.

² B. S z a t u r - J a w o r s k a, *Teoretyczne podstawy pracy socjalnej*, w: T. P i l c h, I. L e p a l c z y k (red.), *Pedagogika społeczna*, Warszawa: Wydawnictwo „Żak” 1995, s. 108, za: K a n t o w i c z, *Praca socjalna w Europie*, s. 93.

Niniejszy artykuł jest próbą nakreślenia historii pracy socjalnej w Instytucie Nauk o Rodzinie i Pracy Socjalnej KUL, propozycją paradygmatu pracy socjalnej w oparciu o myśl antropologiczną Karola Wojtyły oraz spojrzeniem w przyszłość, przed jaką stają dziś studenci na kierunku nauki o rodzinie i praca socjalna, pracownicy socjalni, asystenci rodziny, wolontariusze, streetworkerzy. Tę przyszłość będą budowały innowacyjne projekty związane przede wszystkim z nowoczesnymi technologiami komunikacyjnymi oraz postawa uczestnictwa jednostki i grup osób w życiu społeczeństwa.

Z HISTORII PRACY SOCJALNEJ W INSTYTUCIE

W roku akademickim 2010/2011 w Instytucie Nauk o Rodzinie Wydziału Teologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II aktywowano nowy kierunek studiów stacjonarnych I stopnia – praca socjalna. We wcześniejszej ofercie Instytutu Nauk o Rodzinie znajdował się jeden kierunek studiów – nauki o rodzinie. Na tym kierunku studenci mieli możliwość wyboru jednej z dwóch specjalizacji: nauczycielskiej, uprawniającej do prowadzenia przedmiotu: Wychowanie do życia w rodzinie oraz – od roku akademickiego 2009/2010 – specjalizacji pracownik socjalny. Z inicjatywy Dziekana Wydziału Teologii KUL, ks. prof. dra hab. Mirosława Kalinowskiego, Rady Instytutu Nauk o Rodzinie (od 2012 roku: Instytutu Nauk o Rodzinie i Pracy Socjalnej) oraz autora programowego specjalizacji pracownik socjalny – ks. dra Jarosława Jęczenia – powstała idea drugiego kierunku studiów licencjackich w ramach Instytutu – pracy socjalnej. Program, zaakceptowany przez Radę Wydziału Teologii, został następnie zatwierdzony przez Senat KUL. Trzeba odnotować, iż w tym samym roku akademickim 2010/2011 aktywowano kierunek studiów praca socjalna na Wydziale Zamiejscowym KUL Nauk o Społeczeństwie w Stalowej Woli. Cechą charakterystyczną tego kierunku były specjalności, jakie studenci mogli zrealizować w trakcie studiów: praca z dzieckiem i rodziną, opieka gerontologiczna, warsztaty terapii zajęciowej.

W czerwcu 2013 roku pierwsi absolwenci pracy socjalnej ukończyli studia I stopnia. Większość z nich nie opuściła jednak uczelni i podjęła studia II stopnia na pokrewnym kierunku studiów, jakim są nauki o rodzinie, z możliwością wyboru dwóch specjalności: interwencja kryzysowa w rodzinie oraz pedagogizacja młodzieży i dorosłych w zakresie życia w rodzinie. Obecnie, z myślą o 212 studentach uczących się na studiach I stopnia, trwają prace

nad programem II stopnia studiów na kierunku praca socjalna. Studia na kierunku nauki o rodzinie pozwalają naszym absolwentom podejmować pracę w obszarze pomocy drugiemu człowiekowi. Na podstawie ustawy z dnia 9 czerwca 2011 roku o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej absolwenci nauk o rodzinie mogą wykonywać zawód asystenta rodziny oraz podejmować pracę w charakterze koordynatora pieczy zastępczej, wychowawcy czy kierownika ośrodków opiekuńczo-wychowawczych, ośrodków adopcyjnych, placówek wsparcia dziennego i innych jednostek organizacyjnych wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej.

W Instytucie Nauk o Rodzinie i Pracy Socjalnej funkcjonują następujące katedry: Katedra Historii Rodziny, Katedra Życia Społecznego Rodziny, Katedra Opieki Społecznej Hospicyjnej i Paliatywnej, Katedra Psychofizjologii Małżeństwa i Rodziny, Katedra Psychopedagogiki Rodziny, Katedra Zdrowia Publicznego oraz Katedra Socjologii Niepełnosprawności i Integracji Społecznej. Ta ostatnia, pod kierownictwem ks. dra hab. Witolda Janochy, podejmuje szereg inicjatyw na rzecz osób niepełnosprawnych i zagrożonych niepełnosprawnością. Wśród nich jest cykl konferencji organizowanych z okazji listopadowego Dnia Pracownika Socjalnego. Cykl międzynarodowych konferencji, zatytułowanych *Homo homini*, zrodził się w Katedrze Życia Społecznego Rodziny, której kierownikiem jest ks. dr hab. Jerzy Koperek, prof. KUL. Komitet organizacyjny konferencji, jak i komitet cyklu wydawniczego tworzą: przewodniczący – ks. dr J. Jęczeń – oraz członkowie: dr Anna Cioch-Andrzejewska, dr Katarzyna Król-Zielińska i dr Agnieszka Zaborowska. W ramach cyklu *Homo homini* ukazały się publikacje związane ze streetworkingiem: *Streetworking. Nowe wyzwania przed pracą socjalną* (t. I, red. J. Jęczeń, B. Lelonek-Kuleta, Sandomierz 2012) i *Granice streetworkingu* (t. II, red. J. Jęczeń, B. Lelonek-Kuleta, Lublin 2013) oraz publikacje poświęcone projektom socjalnym i instytucjonalnej pomocy społecznej: *Projekt socjalny* (t. III, red. A. Cioch-Andrzejewska, J. Jęczeń, Lublin 2014) i *By życie nabrało barw* (t. IV, red. T. Pajurek, A. Zaborowska, Lublin 2014). Działania naukowo-badawcze wszystkich katedr wpisują się w pracę na rzecz człowieka i rodziny, czego dowodem jest projekt zatytułowany „Centrum Badań nad Rodziną”. Od roku 2008 w ramach tego projektu ukazało się 15 tomów publikacji. Sztandarową pozycją jest publikacja z roku 2011, zatytułowana *Wartość i dobro rodziny*, pod redakcją ks. dra hab. Zdzisława M. Stepulaka i ks. dra J. Jęczenia, która powstała po Międzynarodowym Kongresie Rodziny, zorganizowanym w dniach 12-13 maja 2009 roku z okazji 10-lecia Instytutu Nauk o Rodzinie.

Na wyjątkową uwagę zasługuje inicjatywa kierownika Katedry Opieki Społecznej Hospicyjnej i Paliatywnej – ks. prof. dra hab. M. Kalinowskiego. Dzięki jego staraniom w roku akademickim 2013/2014 na kierunku praca socjalna rozpoczęło studia 36 osadzonych w Areszcie Śledczym w Lublinie, pochodzących z różnych rejonów Polski. Jest to drugi tego rodzaju innowacyjny projekt realizowany w Polsce, kiedy osadzeni w więzieniu podejmują naukę na studiach dziennych. U źródeł tej idei był projekt zatytułowany „Więzi społeczne zamiast więzień – wsparcie pozytywnej readaptacji osób zagrożonych wykluczeniem społecznym z powodu konfliktu z prawem”. Projekt, którym kieruje ks. prof. M. Kalinowski we współpracy z Instytutem Psychologii KUL, jest współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego. Dnia 31 października 2013 roku w Areszcie Śledczym odbyła się uroczysta Inauguracja Roku Akademickiego 2013/2014 z udziałem ks. prof. dra hab. Antoniego Dębińskiego, rektora KUL, oraz przedstawicieli Okręgowego Inspektoratu Służby Więziennej w Lublinie i Aresztu Śledczego w Lublinie. Wykłady i ćwiczenia odbywają się w pomieszczeniach aresztu, a pracownicy Uniwersytetu pracują na zasadach wolontariatu. W przyszłości zajęcia planowane są w pomieszczeniach KUL.

W prace katedr Instytutu Nauk o Rodzinie i Pracy Socjalnej na rzecz człowieka i rodziny włącza się aktywnie Koło Naukowe Studentów Pracy Socjalnej. Studenci służą pomocą kadrze naukowo-dydaktycznej w organizowaniu konferencji i seminariów, podejmują realizacje projektów socjalnych oraz własne inicjatywy naukowe i na rzecz wspólnoty uniwersyteckiej.

Duży wkład w obecny kształt Instytutu wniosła współpraca z naukowymi ośrodkami z zagranicy. Została ona zainicjowana przez ks. dra Antoniego Tomkiewicza – jednego z pierwszych dyrektorów Instytutu Nauk o Rodzinie. Pierwsze kontakty zostały nawiązane z Wydziałem Pracy Socjalnej Katholische Universität w Eichstätt-Ingolstadt. W ramach tej współpracy zrealizowane zostały dwa główne projekty: pierwszy, pod kierownictwem dr Julii Gorbaniuk, wykonany w latach 2009-2010, zatytułowany: „Wybrane aspekty pracy socjalnej w warsztacie pracownika socjalnego – doświadczenia polsko-niemieckie” („Ausgewählte Aspekte in der sozialen Arbeit des Sozialmitarbeiters – Deutsch-Polnische Erfahrungen”); drugi, kierowany przez ks. dra J. Jęczenia, zrealizowany w latach 2013-2014, nosił tytuł: „Poznanie funkcjonowania systemu pomocy społecznej oraz instytucjonalnych form wsparcia na przykładzie wybranych instytucji pomocy społecznej w Niemczech” („Kenntnis des Systems der Sozialen Arbeit und der Wirkungsmechanismen der Sozialen Hilfe am Beispiel ausgewählter sozialpädagogischer Organi-

sationen in Deutschland”). Obydwa projekty powstały we współpracy z Charytatywnym Stowarzyszeniem Niesienia Pomocy Chorym „Misericordia” w Lublinie, a współfinansowane były przez Fundację Współpracy Polsko-Niemieckiej. W ramach tych projektów były organizowane wizyty studyjne, prowadzono wymianę studentów polskich i niemieckich, przygotowano konferencje, wydano publikacje. Wieloletnia współpraca jest kontynuowana także przez byłych już studentów obu państw – absolwentów kierunku praca socjalna KUL i absolwentów Fakultät für Soziale Arbeit Katholische Universität w Eichstätt-Ingolstadt. Dzięki nim organizowane są wyjazdy i seminaria w ramach programu Erasmus, wymiana doświadczeń przy realizacji projektów socjalnych.

Współpraca z Katholische Universität w Eichstätt-Ingolstadt była kontynuowana przez następców ks. dra A. Tomkiewicza: ks. dra hab. Z. M. Stepulaka (2008-2011), ks. dra J. Jęczenia (2011-2013) i obecnego dyrektora – ks. dra hab. W. Janochę.

Inicjatorem współpracy z ośrodkami za wschodnią granicą Polski – w Kijowie i Lwowie – była dr J. Gorbaniuk. W wyniku tej współpracy powstały publikacje w ramach Centrum Badań nad Rodziną. Instytut podjął także współpracę z Uniwersytetem Katolickim w Rużomberku na Słowacji w zakresie organizowania konferencji, projektów socjalnych czy wymiany kadry dydaktycznej.

Współpracę z Papieską Radą ds. Rodziny (Pontificio Consiglio per la Famiglia) podjęli ks. dr hab. Jerzy Koperek i ks. dr Mirosław Brzeziński. Ksiądz J. Koperek był kierownikiem projektu „Rodzina bogactwem – dobrem dla społeczeństwa” („La famiglia come risorsa della società”), realizowanego w latach 2011-2012. Projekt zakładał międzynarodowe badania socjologiczne dotyczące rodziny i jej funkcjonowania w warunkach społecznych istniejących w różnych krajach (Włochy, Hiszpania, Stany Zjednoczone, Meksyk, Brazylia i Polska). Organizatorem w Polsce była Rada ds. Rodziny Konferencji Episkopatu Polski. Ksiądz dr M. Brzeziński w roku 2009 podjął się, za zgodą Papieskiej Rady ds. Rodziny, realizacji projektu zatytułowanego: „W trosce o dobro małżeństwa i rodziny”. Projekt ten powstał w związku z potrzebą przekładu na język polski dokumentów Papieskiej Rady ds. Rodziny oraz dokumentów z Kongresów Teologiczno-Pastoralnych organizowanych przez Papieską Radę ds. Rodziny przy okazji Światowych Spotkań Rodzin z Ojcem Świętym, a także dokumentów z Sesji Plenarnych Rady i innych Kongresów organizowanych przez tę Radę.

W roku 2013 podjęto decyzję o aktywowaniu „Roczników Teologicznych”, zeszytu Praca socjalna. Wydział Teologii będzie publikował w ciągu roku kalendarzowego 12 zeszytów, tematycznie poświęconych pracy naukowo-dydaktycznej poszczególnych instytutów. Niniejszy zeszyt inauguruje serię nowych publikacji na temat pracy socjalnej.

STUDIA NA KIERUNKU PRACA SOCJALNA

Uruchomienie nowego kierunku studiów o nazwie praca socjalna i program studiów dla tego kierunku związane były z wcześniej istniejącą specjalizacją przygotowującą do zawodu pracownika socjalnego na kierunku studiów nauki o rodzinie. Kwalifikacje, jakie mieli spełniać absolwenci tego kierunku, aby podjąć pracę na stanowisku pracownika socjalnego, zostały określone w Ustawie z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej (tekst jednolity Dz.U. z 2009 r., nr 175, poz. 1362, z późn. zm.) oraz Ustawie z dnia 16 lutego 2007 r. o zmianie ustawy o pomocy społecznej (Dz.U. nr 48, poz. 320).

Przygotowanie studentów kierunku nauki o rodzinie do wykonywania zawodu pracownika socjalnego realizowane było na podstawie art. 116 ust. 1 pkt 3 Ustawy z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej. Według ustawodawcy pracownikiem socjalnym mogła być osoba, która ukończyła studia wyższe o specjalności przygotowującej do zawodu pracownika socjalnego na kierunku nauki o rodzinie, pod warunkiem uwzględnienia Rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 25 stycznia 2008 r. w sprawie specjalności przygotowującej do zawodu pracownika socjalnego, realizowanej w szkołach wyższych (Dz.U. z 2008 r., nr 27, poz. 158). Rozporządzenie określało wykaz godzin przedmiotów oraz praktyk zawodowych, niezbędnych do zaliczenia w celu uznania kwalifikacji do zatrudnienia na stanowisku pracownika socjalnego³. Wymagane umiejętności były określone w załączni-

³ Wykaz przedmiotów zgodnie z niniejszym rozporządzeniem: Aksjologia pracy socjalnej, Komunikacja interpersonalna w pracy socjalnej, Podstawy wiedzy o rozwoju biopsychicznym człowieka w cyklu życia, Elementy teorii organizacji i zarządzania, Struktura i organizacja pomocy społecznej, System prawny pomocy społecznej w Polsce – pomoc świadczona obywatelom polskim oraz cudzoziemcom, Prawo rodzinne i opiekuńcze w Polsce, system świadczeń rodzinnych i postępowanie wobec dłużników alimentacyjnych, Teoretyczne podstawy pracy socjalnej, Metodyka pracy socjalnej, Projekt socjalny, Promocja zatrudnienia, instytucje rynku pracy i zatrudnienie socjalne – organizacja i podstawy prawne, Działalność pożytku publicznego i wolontariat – podstawy prawne i charakterystyka socjologiczna, Wspieranie zatrudnienia

ku do Rozporządzenia z dnia 25 stycznia 2008 r. w sprawie specjalności przygotowującej do zawodu pracownika socjalnego, realizowanej w szkołach wyższych⁴.

Wymienione wyżej wymagania podjęto także na nowo otwartym kierunku studiów praca socjalna w Instytucie Nauk o Rodzinie zgodnie z art. 116 ust. 1 pkt 2 Ustawy z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej (osoba, która ukończyła studia wyższe na kierunku praca socjalna, może być pracownikiem socjalnym) oraz ze standardami kształcenia dla tego kierunku. Podstawowe treści kształcenia były i są nadal realizowane w zakresie: nauk społecznych, pedagogiki, psychologii, prawa, ekonomii i zarządzania, zaś kierunkowe treści kształcenia w zakresie: wprowadzenia do pracy socjalnej, metodyki pracy socjalnej, wiedzy o rozwoju człowieka w cyklu życia, problemów społecznych oraz instytucji polityki społecznej⁵.

Prace zespołu programowego Instytutu Nauk o Rodzinie i Pracy Socjalnej ds. studiów na kierunku praca socjalna dotyczyły także modułów kształcenia, specjalności (ścieżek kształcenia) i obrony pracy licencjackiej.

Kierunek praca socjalna obejmuje 17 modułów kształcenia i dwie specjalności (ścieżki kształcenia):

1. Przedmioty misyjne, związane z misją uniwersytetu
2. Kształcenie w zakresie socjologii

oraz rehabilitacja osób niepełnosprawnych organizacja i podstawy prawne, Organizowanie społeczności lokalnej oraz zasady funkcjonowania samorządu terytorialnego, Superwizja pracy socjalnej.

⁴ Ustawodawca zobowiązywał absolwentów do nabycia następujących umiejętności: 1) prawidłowego rozpoznania trudnej sytuacji osób i rodzin dla określenia celów pomocy; 2) analizowania uwarunkowań prawnych trudnej sytuacji osób i rodzin, której nie są one w stanie samodzielnie pokonać; 3) zaplanowania form pomocy oraz skutecznego stosowania w danym przypadku metod i technik w pracy socjalnej; 4) monitorowania i dokonywania ewaluacji podejmowanych działań; 5) zaprojektowania swojego warsztatu pracy; 6) doskonalenia organizacji pracy; 7) kooperacji oraz efektywnej współpracy z innymi specjalistami celem skutecznego udzielania pomocy; 8) rozpoznawania uwarunkowań prawnych pomocy społecznej, w tym działalności wolontariackiej i pożytku publicznego; 9) popularyzowania celów pomocy i pracy socjalnej; 10) przeciwdziałania wypaleniu zawodowemu; 11) metodycznych; 12) interpersonalnych; 13) stosowania zasad etyki zawodowej pracownika socjalnego, w tym w szczególności: a) udzielania pomocy wszystkim osobom znajdującym się w trudnej sytuacji i zwracającym się o pomoc, b) respektowania praw tych osób do poszanowania ich godności osobistej, c) działania jako rzecznik interesów osób zwracających się o pomoc, d) wzmacniania samodzielności osób korzystających z pomocy socjalnej i przeciwdziałania uzależnieniu się od niej.

⁵ Por. E. C h m i e l e c k a (red.), *Autonomia programowa uczelni. Ramy kwalifikacji dla szkolnictwa wyższego*, Warszawa: Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego 2010.

3. Kształcenie w zakresie pedagogiki
4. Kształcenie w zakresie psychologii
5. Kształcenie w zakresie prawa
6. Kształcenie w zakresie ekonomii i zarządzania
7. Kształcenie kierunkowe w zakresie pracy socjalnej
8. Kształcenie w zakresie problemów społecznych oraz instytucji polityki społecznej
9. Kształcenie w zakresie społecznej nauki Kościoła Katolickiego
10. Metodologia pracy naukowej
11. Seminarium
12. Praca dyplomowa
13. Praktyki obowiązkowe
14. Zajęcia do wyboru
15. Ścieżki kształcenia do wyboru (I: Przeciwdziałanie problemom społecznym, II: Opieka nad osobami niepełnosprawnymi, chorymi i starszymi) (ścieżki mogą ulegać zmianie)
16. Lektoraty
17. Wychowanie fizyczne

Zgodnie z ustaleniami zespołu ds. programowych student na kierunku praca socjalna uczestniczy w ciągu całego roku akademickiego w seminariach przygotowujących do napisania pracy licencjackiej i egzaminu licencjackiego. Zespół przygotował tezy egzaminacyjne w brzmieniu:

1. Aksjologiczne aspekty pracy socjalnej
2. Zasady, cele i formy pracy socjalnej
3. Polityka społeczna a praca socjalna
4. Metoda indywidualnego przypadku w pracy socjalnej
5. Metoda grupowa w pracy socjalnej
6. Praca socjalna w środowisku lokalnym – metoda środowiskowa
7. Projekt socjalny i jego zastosowanie w pomocy społecznej
8. Praca socjalna wobec wykluczenia społecznego
9. System pomocy społecznej w Polsce
10. Organizacje pozarządowe i ich rola w realizacji polityki społecznej

Nad całością programu i doborem kadry dydaktycznej czuwa Wydziałowa Komisja ds. Jakości Kształcenia, w której skład wchodzi przedstawiciele Instytutu Nauk o Rodzinie i Pracy Socjalnej: ks. dr hab. W. Janocha i ks. dr J. Jęczeń.

PARADYGMAT PRACY SOCJALNEJ

Dla szczegółowych analiz w obszarze pracy socjalnej konieczne jest sformułowanie paradygmatu jako fundamentalnej bazy filozoficzno-kulturowej. Takie rozumienie paradygmatu jest jednym z wielu w naukach humanistyczno-społecznych. Dyskurs nad teoretycznymi paradygmatami pracy socjalnej trwa od lat osiemdziesiątych i jest ciągle otwarty. Wydaje się, że oscyluje wokół wyłaniania się autonomicznej teorii pracy socjalnej, która pozostaje pod wpływem profesjonalnej praktyki, gdyż przez nią i dzięki niej jest kreowana, stając się również instrumentem określonej ideologii i polityki społecznej⁶. Punktem wyjścia w naszej propozycji jest także praktyka, a dokładniej doświadczenie człowieka, fakt, że człowiek nawiązuje kontakt poznawczy z samym sobą. Doświadczenie każdej rzeczy, która znajduje się poza człowiekiem, łączy się zawsze z jakimś doświadczeniem samego człowieka. Człowiek nigdy nie doświadcza czegoś poza sobą, nie doświadczając w jakiś sposób siebie w tym doświadczeniu⁷. Drugi krok to odpowiedź na pytanie, kim jest człowiek: sam przed sobą, w relacji z drugim człowiekiem i w odniesieniu do społeczeństwa. Jest to jednocześnie formułowanie oryginalnej w swoim rodzaju hermeneutyki personalistycznej pozostającej pod przemożnym wpływem świata osoby⁸. Trzeci: kim człowiek winien się stać, co warunkuje jego *fieri* i spełnienie? Wyczerpującą odpowiedź na te pytania daje znane antropologiczne dzieło Karola Wojtyły *Osoba i czyn*. Niniejszy artykuł nie zrelacjonuje szczegółowo tego studium. Ogranicza się do syntezy, czerpiąc m.in. z publikacji, szukającej podstaw filozoficznych dla nowej formy

⁶ K a n t o w i c z, *Praca socjalna w Europie*, s. 69.

⁷ K. W o j t y ł a, *Osoba i czyn*, w: K. W o j t y ł a, *Osoba i czyn oraz inne studia antropologiczne*, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 1996, s. 51.

⁸ Autorem personalistycznej hermeneutyki, którą mamy na myśli, jest ks. prof. Czesław Stanisław Bartnik. W hermeneutyce, którą proponuje, można wyróżnić trzy elementy: 1) element tworzenia znaku, nadawczy, genetyczny; 2) element odbioru znaku, odbiorczy, docelowy, nawet pewne spełnianie się znaku i osiągnięcie swego sensu; 3) zjawisko przekazu znaku od nadawcy do odbiorcy („relatio”, „tradio”, przekaz). Hermeneutyka personalistyczna – pisze Bartnik – „ukazuje, że nadawcą informacji (sensu, znaczenia, impulsu) może być każda rzecz, wszelki byt, zjawisko, relacja, ale właściwym autorem znaku, dokonującym przekazu w sposób świadomy, wolny i samo-wyrazowy, jest tylko osoba (indywidualna lub społeczna). Podobnie i adresatem sensów znaku może być każda rzecz, zwłaszcza żywa, ale najbardziej właściwy jest adresat świadomy, wolny i twórczy, a więc osobowy. Również istotne znaczenie ma budowa samej relacji (przekazu): jest to czynnik medialny, na który składają się Znaczenie (Słowo, Logos, Sens) oraz znak materialny; przypomina to „wcielenie” Słowa Bożego w historię, w człowieka doczesnego” – Cz. S. B a r t n i k, *Personalizm*, Lublin 2000, s. 380-381.

pracy socjalnej, jaką jest streetworking, a zatytułowanej „Streetworking – uczestnictwo czy alienacja?”⁹.

Kluczowym pojęciem dla tej publikacji jest uczestnictwo lub jego brak; przy czym uczestnictwo jest rozumiane nie w znaczeniu potocznym, że na przykład ktoś brał udział w zgromadzeniu publicznym czy manifestacji, ale w znaczeniu filozoficznym, które każe szukać w człowieku jako osobie podstaw takiego uczestnictwa. Te podstawy to: dynamiczna korelacja czynu z osobą, w tym korelacja wynikająca z faktu bytowania „wspólnie z innymi” i działania „wspólnie z innymi”. Korelacja czynu z osobą jest dla Wojtyły rzeczywistością podstawową dla całego bogactwa działań o charakterze społecznym, wspólnotowym czy międzyludzkim. Dlatego czyny, które spełnia pracownik socjalny, streetworker, wolontariusz, są czynami osoby, a ich socjalny czy wspólnotowy charakter jest zakorzeniony w charakterze osobowym, a nie na odwrót¹⁰. Na tym założeniu zechcemy zaproponować paradygmat pracy socjalnej. Trzeba od razu zaznaczyć, że uczestnictwo jest nie tylko przypisane „jednej stronie”, czyli wymienionym podmiotom socjalnym, ale także ich podopiecznym, czy jak się ich często nazywa, klientom. Osobowe uczestnictwo pracownika socjalnego jako przedstawiciela społeczeństwa w życiu i działaniu klienta ma doprowadzić do osobowego uczestnictwa w bytowaniu i działaniu wspólnoty klienta. Uczestnictwo zatem rodzi uczestnictwo, jest w jakimś sensie osobowym darem z siebie samego na rzecz drugiego człowieka, odpowiedzialnością za drugiego, solidarności z drugim, przekraczaniem siebie w stronę drugiego, jeszcze inaczej – miłością bliźniego. Człowiek wybiera w drugim to samo, co odkrył wcześniej w sobie. I w taki sposób pozwala drugiemu odkryć to, co zatracił – często na skutek niezawinionych wydarzeń osobistych, rodzinnych czy niewydolnych służb pomocowych. W tym sensie wymiar uczestnictwa to coś więcej niż charakter społeczny człowieka. Niektóre zwierzęta też mają naturę społeczną, ale tylko człowiek ma zdolność do uczestnictwa, czyli określonego współbywania i działania wspólnie z innymi.

Powstaje pytanie: co decyduje o tym, by tej zdolności nie zatracić, na przykład przez wypalenie zawodowe w sytuacji pracownika socjalnego? A drugie: co decyduje o tym, że klient odkryje w sobie tę utraconą zdolność

⁹ J. Ję c z e ń, *Streetworking – uczestnictwo czy alienacja?*, w: J. Ję c z e ń, B. L e - l o n e k - K u l e t a (red.), *Granice streetworkingu*, Lublin: Polihymnia 2013, s. 15-36.

¹⁰ Por. W o j t y ł a, *Osoba i czyn oraz inne studia antropologiczne*, s. 302-304.

uczestnictwa, i nie wybierze alienacji, która jest zaprzeczeniem uczestnictwa?¹¹ Inaczej można to pytanie postawić tak, by dotyczyło obydwu stron: co decyduje o tym, że człowiek, działając wspólnie z innymi, zachowa swoją tożsamość, a jego wolność nie ulegnie przekreśleniu? Inaczej: co zdecyduje o tym, aby człowiek w bytowaniu i działaniu wspólnie z innymi zawsze urzeczywistniał siebie w tym, co robi w relacji z drugim, a więc w spełnianym czynnie?

Pracownik socjalny wybiera to, co wybrał podopieczny: wybiera jego miejsce pobytu, czas spotkania, harmonogram dnia. Ten wybór jest jego wyborem (prymat podmiotowości osobowej przed intersubiektywnością¹²) i jednocześnie jest jego zdolnością do działania wspólnie z podopiecznym (intersubiektywność). Dokonując takiego wyboru, pracownik socjalny, asystent rodziny czy streetworker urzeczywistnia w tym działaniu siebie samego, czyli realizuje wartość personalistyczną czynu¹³.

To właśnie czyn i jego spełnienie przez osobę (korelacja osoby z czynem), które jest wartością podstawową, osobową, personalistyczną, kryje odpowiedź na te liczne pytania. Wartość osobowa wyprzedza wszelkie wartości etyczne oraz warunkuje je¹⁴. Tkwi ona w samym spełnianiu

¹¹ „Alienacja, według Wojtyły, to wyobcowanie człowieka z człowieczeństwa. Co to znaczy dokładnie? Alienacja polega nie tyle na „odczłowieczeniu” człowieka jako jednostki gatunku, ile godzi w osobę jako podmiot. A więc miejscem, gdzie jest obecna alienacja, nie jest natura gatunkowa człowieka, lecz podmiot osobowy. Mamy z nią do czynienia wówczas, gdy człowiek zostaje pozbawiony możliwości spełnienia siebie we wspólnotcie, gdy uczestnictwo ulega przekreśleniu lub ograniczeniu. Alienacja rodzi się także wtedy, gdy między dobrem osoby a dobrem wspólnym pojawia się dysharmonia, konflikt i wzajemne wykluczenie się” – J ę c z e ń, *Streetworking – uczestnictwo czy alienacja?*, s. 27.

¹² „Podstawowym warunkiem uczestnictwa poszczególnych osób w życiu społecznym jest uznanie ich podmiotowości, a więc uznanie prymatu osoby ludzkiej przed społecznością. Uświadomienie sobie i innym nienaruszalności godności każdej osoby ludzkiej jest więc istotnym warunkiem budowania każdej ludzkiej wspólnoty. Wszelkie wezwania do zaangażowania się w życie społeczne muszą opierać się na uznaniu tej prawdy, że osoba jest wartością sama w sobie, nie może być jedynie użyta, sprowadzona do roli narzędzia czy rzeczy” – J. N a g ó r n y, *Posłannictwo chrześcijan w świecie*, Lublin: RW KUL 1997, s. 121.

¹³ J ę c z e ń, *Streetworking – uczestnictwo czy alienacja?*, s. 26-27.

¹⁴ Człowiek jest „kims” w znaczeniu ontycznym i staje się „kims” w znaczeniu etycznym. „Kims” w sensie ontycznym jest człowiek z natury, niezależnie od czynów, jakich dokonuje. „Kims” w znaczeniu etycznym staje się dzięki spełnieniu określonych czynów. Dla Wojtyły istotna jest dynamika osoby ludzkiej, osoba ludzka jako rzeczywistość stająca się w czynach i poprzez nie, a dokładniej – poprzez dobro lub zło realizowane w nich – por. J. G a l a r o - w i c z, *Imię własne człowieka. Klucz do myśli i nauczania Karola Wojtyły – Jana Pawła II*, Kraków: Wydawnictwo Naukowe Papieskiej Akademii Teologicznej 1996, s. 112.

czynu przez osobę, w samym fakcie, który Karol Wojtyła określa jako „człowiek działa” i „coś dzieje się w człowieku”. Są to dwa elementy dynamizmu ludzkiego, określanego mianem samostanowienia, którego jądrem jest moment sprawczości: człowiek jest sprawcą, a więc tym, który świadomie działa: „człowiek jest jakby naocznym świadkiem siebie samego, swojego człowieczeństwa i swojej osoby”¹⁵. Sprawczość nie tylko inicjuje czyny i ich skutki w życiu człowieka (pracownika socjalnego i podopiecznego), ale także poprzez to, że jest dziełem wolności, sprawia stawanie się człowieka i w sensie ontycznym, i w sensie moralnym. Sama struktura osobowego samostanowienia jest dwubiegunowa: z jednej strony samozależność, autodeterminizm (ja sam stanowią), z drugiej – fakt o wiele ważniejszy: iż ja stanowią o sobie samym. W tym wszystkim momentem decydującym jest moment prawdy, w której obliczu staje nasza wolność. Jest to przede wszystkim prawda o człowieku.

Pracownik socjalny, asystent rodziny, wolontariusz, streetworker, odkrywając sam siebie w sobie (osobowa struktura samostanowienia), odkrywa w sobie prawdę o każdym drugim, odkrywa w sobie każdego drugiego. W ten sposób sam popada przez to w „potrzask” prawdy o każdym drugim, wiążąc się jej normatywną mocą: nie jest w stanie odtąd jej zaprzeczyć lub ją zlekceważyć, nie lekceważąc prawdy o sobie, czyli nie lekceważąc siebie samego. To samo należne jest drugiemu. Tożsamość zatem pracownika socjalnego, na bazie normy personalistycznej zaproponowanej przez Wojtyłę, oznacza, iż być sobą to być solidarnym z drugim. Wszyscy razem i każdy z osobna, odkrywający w sobie ów „potrzask prawdy”, są „skazani” na radykalną solidarność. Być sobą to wybrać solidarność z każdym drugim, to wybrać odpowiedzialność za drugiego, to przekroczyć siebie w stronę każdego drugiego¹⁶. Taka postawa zmierza do uczestnictwa w człowieczeństwie innych¹⁷. To jest rdzeń wszelkiego uczestnictwa. Warunkuje on personalistyczną wartość wszelkiego działania i bytowania wspólnie z innymi. Zdolność uczest-

¹⁵ K. W o j t y ł a, *Podmiotowość i „to, co nieredukowalne w człowieku”*, w: t e n ż e, *Osoba i czyn oraz inne studia antropologiczne*, s. 440-441.

¹⁶ Por. K. W o j t y ł a, *Osoba: podmiot i wspólnota*, w: t e n ż e, *Osoba i czyn oraz inne studia antropologiczne*, s. 396-402; por. J. J ę c z e ń, *Wspólnototwórcza rola środków społecznego przekazu w rodzinie*, w: A. T o m k i e w i c z, W. W i e c z o r e k (red.), *Rodzina jako kościół domowy*, Lublin: Wydawnictwo KUL 2010, s. 617.

¹⁷ „Człowiek – osoba jest zdolny nie tylko do uczestnictwa we wspólnocie, w bytowaniu oraz działaniu wspólnie z innymi, ale zdolny jest do uczestnictwa w samym człowieczeństwie innych” – W o j t y ł a, *Osoba i czyn*, s. 331.

niczenia w samym człowieczeństwie każdego człowieka, w tym człowieka wykluczonego społecznie, jest fundamentem etosu pracy pracownika socjalnego, asystenta rodziny czy streetworkera.

Mówimy o etosie pracy różnych osób. Czy nie należałoby dokonać rozróżnienia? Raczej nie. Różnice dotyczą warsztatu pracy, narzędzi, są uwarunkowane prawodawstwem i możliwościami danego społeczeństwa. W relacji człowiek–człowiek („ja”–„ty”) podstawą jest osobowa zdolność uczestnictwa, gdzie człowiek, bytując i działając wspólnie z drugim, zachowuje swoją tożsamość i wolność (samostanowienie), a jednocześnie spełnia siebie, urzeczywistnia siebie. Otwiera w ten sposób także drugiemu drogę to spełnienia siebie poprzez uczestnictwo we wspólnocie.

Naszą syntezę kończymy na rozumieniu uczestnictwa w wymiarze międzyosobowym; trzeba jednak zaznaczyć, że jest jeszcze drugie rozumienie uczestnictwa – związane ze społecznym wymiarem wspólnoty, określanym przez Wojtyłę zaimkiem „my”, w odróżnieniu od „ja” i „ty”, gdzie zaimek „my” nie wskazuje tylko na wielość podmiotów, na wiele ludzkich „ja”, ale wskazuje również na swoistą podmiotowość tej wielości, dla której wartością jest prawdziwe dobro wspólne. Wojtyła stwierdza, iż „relacja wielu «ja» do dobra wspólnego zdaje się stanowić sam rdzeń wspólnoty społecznej. Dzięki tej relacji ludzie, przeżywając swą osobową podmiotowość – a więc faktyczną wielość ludzkich «ja» – mają świadomość, że stanowią określone «my», i przeżywają siebie w tym nowym wymiarze”¹⁸. Pracownik socjalny i jego klient nie bytują i nie działają więc w oderwaniu od wspólnoty, społeczeństwa. Ich relacje są ukierunkowane w stronę dobra wspólnego, ale – jak zaznacza Wojtyła – dobra stojącego w obliczu prawdy, tak jak w obliczu prawdy staje każda wolność człowieka i jego czyn. Relację osoba–prawda Wojtyła konkluduje: „stosunek do prawdy stanowi o człowieczeństwie, konstytuuje godność osoby”¹⁹. I w innym miejscu: „Człowiek jest sobą poprzez prawdę. Stosunek do prawdy decyduje o jego *humanum* i godności

¹⁸ „Jest to wymiar społeczny, różny od wymiaru: «ja»–«ty», chociaż w wymiarze tym osoba pozostaje sobą, pozostaje więc i «ja», i «ty», zmienia się jednak zasadniczo kierunek relacji. Kierunek ten zostaje wyznaczony przez dobro wspólne. W relacji «ja»–«ty» odnajdują również swe wzajemne odniesienie w nowym wymiarze, odnajdują swoje «ja»–«ty» poprzez dobro wspólne, które stanowi o nowej jedności pomiędzy nimi” – W o j t y ł a, *Osoba: podmiot i wspólnota*, s. 403-404.

¹⁹ K. W o j t y ł a, *Znak sprzeciwu*, Paryż 1980, s. 115.

jako osoby”²⁰. Papież Benedykt XVI w swojej encyklice *Caritas in veritate* pisze, że bez prawdy wizja życia staje się empiryczna i sceptyczna, niezdolna wznieść się ponad *praxis*, ponieważ nie szuka wartości – a czasem nawet znaczenia – które pozwoliłyby ją ocenić i ukierunkowywać. Wierność człowiekowi wymaga *wierności prawdzie*, która jako jedyna *gwarantuje wolność* (por. J 8, 32) i *możliwość integralnego rozwoju ludzkiego*²¹. Przekraczanie siebie w stronę prawdy w relacjach z drugim człowiekiem, transcendencja w stronę prawdy we wspólnocie decyduje o etosie osób zaangażowanych w pomoc społeczną. Transcendencja to poniekąd drugie imię osoby.

NOWE WYZWANIA PRZED PRACĄ SOCJALNĄ

Jednym z wyzwań, jakie stoją przed pracą socjalną na początku trzeciego tysiąclecia w Polsce, są dzieci ulicy i bezdomni, do których częściej niż pracownicy socjalni docierają z pomocą wolontariusze, osoby duchowne czy streetworkerzy. Szczególną, bo nową grupą na mapie pomocy społecznej, są ci ostatni. Instytut Nauk o Rodzinie i Pracy Socjalnej rozpoczął w roku 2012 cykl konferencji poświęconych nowej metodzie pracy z człowiekiem wykluczonym bądź zagrożonym wykluczeniem, jaką jest streetworking. W sytuacji różnych działań pomocowych wydaje się konieczne zdefiniowanie, czym jest streetworking i kim są ludzie, którzy podejmują się tego zadania – misji, i kim są ci, do których trafiają streetworkerzy. Jest to zagadnienie ciągle otwarte w obszarze życia społecznego w Polsce i stąd z wielkim zainteresowaniem środowisk związanych ze streetworkingiem spotkały się prelekcje, debaty i warsztaty w ramach trzech dotychczas zorganizowanych konferencji międzynarodowych z cyklu *Homo homini*.

Streetworking zyskał także zainteresowanie w takim środowisku, jak więzienia. Dowodem tego jest wspomniany już innowacyjny projekt studiów na kierunku praca socjalna ze specjalizacją streetworking. W trakcie rozmowy z przełożonymi Aresztu Śledczego w Lublinie, jak i podczas rozmów z więźniami, okazało się, że motywem decydującym o rozpoczęciu studiów była dla dużej liczby więźniów właśnie propozycja specjalizacji w ramach streetworkingu. Osoby, które wyszły ze środowisk wykluczonych społecznie, chcą do

²⁰ K. W o j t y ł a, *Segno di contraddizione. Esercizi nel Vaticano, Roma-Vaticano, Sede Apostolica 5-12 III 1976*, Milano 1977, s. 133.

²¹ B e n e d y k t XVI, Encyklika *Caritas in veritate*, nr 9.

nich powtórnie wrócić, ale już w innej roli – jako streetworkerzy. Czy podolają tej misji? Dziś nikt nie jest w stanie odpowiedzieć na to pytanie. Faktem jest to, że więźniowie chcieliby podjąć pracę streetworkera w przyszłości. O sukcesie tego innowacyjnego projektu zdecyduje w dużej mierze praca dydaktyczna i naukowa osób tworzących Instytut Nauk o Rodzinie i Pracy Socjalnej.

Innym wyzwaniem są nowoczesne technologie komunikacyjne w kształceniu przyszłych pracowników socjalnych, w pracy obecnych, jak i w relacjach interpersonalnych tychże pracowników socjalnych czy wolontariuszy i streetworkerów z klientem.

W obszarze kształcenia impulsem do zmian może być przykład, jak funkcjonuje amerykański Social Work Education. Program wirtualny w tym systemie, zatytułowany *Asynchronous learning networks* (ALNs), rozwiązuje dwa podstawowe zagadnienia w edukacji osób, które studiują i odbywają praktyki w instytucjach pomocy społecznej, oraz osób, które studiują i pracują zawodowo jako pracownicy socjalni czy asystenci rodziny. Są to: odległość (przestrzeń) i czas. Program kładzie szczególny nacisk na czas prowadzonej edukacji. Wykłady na odległość dla studentów nie muszą być zsynchronizowane i kompatybilne w określonym czasie z ich zajęciami. To pozwala na wyjątkową mobilność studentów w czasie i przestrzeni w ich pracy zawodowej, praktykach i odpowiedzialnej edukacji²².

Pracownik socjalny przygotowany do pracy w oparciu o nowe technologie komunikacyjne będzie miał kompetencje medialne, które pozwolą mu w realizacji zadań pomocy społecznej i na nowy rodzaj pracy z klientem. By ułatwić sobie kontakt z klientem, zawsze powinien zostawić swój adres e-mail; powinien się zainteresować, czy konto internetowe ma klient i jego otoczenie (bardzo często to z blogów czy profili na portalach społecznościowych można się dowiedzieć o trudnej sytuacji klienta); instytucje pomocy społecznej winny zapewnić dostęp do służbowego telefonu komórkowego i do Internetu. Będą one służyć nie tylko do kontaktu z klientem, ale także w szeroko rozumianej administracji pomocy społecznej: do gromadzenia danych osobowych, superwizji, wymiany informacji i doświadczeń pomiędzy pracownikami socjalnymi, asystentami rodzin, wolontariuszami, streetworkerami czy pracownikami innych służb. Dostęp do mediów pozwoli także wspomnianym

²² J. Ję c z e Ń, *Nowe technologie w pracy socjalnej*, w: J. Ję c z e Ń, B. L e l o n e k - K u l e t a (red.), *Streetworking. Nowe wyzwania przed pracą socjalną*, Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu 2012, s. 77.

osobom na komunikację intrapersonalną, umożliwiającą samokształcenie, analizę doświadczeń z klientami w celu postawienia profesjonalnej diagnozy, ocenę wypalenia zawodowego, wgląd w siebie samego²³.

W obszarze relacji pracownika socjalnego, streetworkera czy wolontariusza z klientem i podopiecznym pojawiają się zagrożenia, ale i szanse związane z powszechnym używaniem komputera i telefonu komórkowego z dostępem do Internetu, czyli tzw. nowych mediów. Stają się one dla wielu dzieci i nastolatków drogą do wykluczenia społecznego. Mogą jednak być także środkiem do działania przeciw wykluczeniom społecznym. To zależy od kompetencji medialnych rodziców, wychowawców, a gdy ich zabraknie – pracowników socjalnych, wolontariuszy i streetworkerów wspieranych przez jednostki pomocy społecznej, samorządy i ustawodawcę. Są one powołane do przeciwdziałania „wykluczeniu cyfrowemu”. Jest wiele zarówno pozytywnych, jak i negatywnych przykładów aktywności wyżej wymienionych podmiotów. Interesujące są na przykład działania, jakie realizują władze samorządowe w Tychach, w ramach projektu zatytułowanego „Tychy w sieci możliwości”. Zgodnie z tym projektem sto rodzin w Tychach otrzyma komputery i bezpłatny dostęp do Internetu. Dodatkowo 50 ogólnodostępnych komputerów stanie w miejskich placówkach. Tyski projekt skierowany jest do rodzin o niskich dochodach (uprawniających do korzystania z pomocy społecznej lub świadczeń rodzinnych), a także rodzin wielodzietnych, zastępczych oraz osób niepełnosprawnych. Takie działania władz samorządowych jest drogą w kierunku wyeliminowania „analfabetyzmu XXI wieku” – wykluczenia cyfrowego, skutkującego podziałem społeczeństwa na grupę, która bezproblemowo posługuje się nowoczesnymi formami komunikacji, oraz na pozostałą część, która nie ma takich możliwości. Ten typ wykluczenia dotyka m.in. dzieci z uboższych rodzin, niepełnosprawnych, osoby starsze i długotrwale bezrobotne. Dodatkowo w Tychach można również skorzystać z darmowego Internetu w autobusach, a niebawem – dzięki sieci infokiosków – zasięgiem darmowych hot-spotów będą objęci także pasażerowie czekający na przystankach²⁴. Takie działania samorządu to przykład innowacyjnych praktyk, uwzględniających siłę współczesnej przestrzeni medialnej, w której żyje człowiek²⁵.

²³ Tamże, s. 83.

²⁴ <http://www.dziennikzachodni.pl/artykul/582977,100-rodzin-z-tychow-dostanie-komputery-i-bezplatny-dostep,id,t.html?cookie=1> (dostęp: 25.09.2012).

²⁵ Por. J ę c z e ń, *Nowe technologie w pracy socjalnej*, s. 83-84.

Nowoczesne technologie komunikacyjne oraz kompetentni pracownicy socjalni, wolontariusze i streetworkerzy mogą stworzyć nowe oblicze pracy socjalnej – zarówno w świecie realnym, jak i wirtualnym. Dzieci ulicy, osoby naznaczone wykluczeniem społecznym, osoby korzystające z pomocy społecznej, podopieczni wolontariuszy czy osoby, do których docierają streetworkerzy, są dziś obecni w świecie realnym i wirtualnym, mają swoją komunikację realną i wirtualną, swoją wolność realną i wirtualną; dla wielu media stały się po prostu ulicą, miejscem życia, miejscem realizacji swego wykluczenia. To na portalach społecznościowych i blogach mówią oni o swoim życiu, o przemocy, próbach samobójczych, o niewolniczej pracy na rzecz utrzymania rodziny, o problemach w szkole; na chatach handlują swoim ciałem; telefon komórkowy to środek, punkt kontaktowy w handlu narkotykami. Wielu trafiło na „ulicę online” z własnego wyboru, inni – z konieczności i przymusu, jako ofiary przemocy, nałogów, rodzinnych tragedii. Jeszcze innych doprowadziło na tę ulicę uzależnienie od mediów, infoholizm, niekontrolowany czas przebywania w cyberprzestrzeni, hazard i gry komputerowe, subkultury internetowe²⁶. Trzeba pamiętać, że media stwarzają nie-realny świat, alternatywny, czym kuszą dzieci do wielogodzinnej obecności w sieci, poszukiwań, rozmów. Wirtualny świat, gdy staje się nie do osiągnięcia, popycha dzieci czy nastolatków do kradzieży czy prostytucji. Zafłamanie na tle konfrontacji: świat realny – świat wirtualny prowadzą do depresji, alkoholizmu, narkotyków, samookaleczenia czy nawet samobójstwa. Chaos informacyjny w Internecie, gloryfikacja przemocy, brak hierarchii wartości nie pozwala dzieciom i młodzieży na prawidłowy rozwój osobowościowy. Nowe media stają się dla wielu dzieci i nastolatków drogą do wykluczenia społecznego czy marginalizacji²⁷. Ale można też, dzięki tym samym nowym mediom, nawiązać z nimi kontakt, pokazać inną przyszłość, zapobiegać nowym wykluczeniom i powielaniem przemocy, ratować nowe dzieci, prowadzić edukację społeczną i zwiększać wrażliwość społeczną na problemy związane z pomocą społeczną, zadaniami pracowników socjalnych,

²⁶ Por. J. Ję c z e ń, *Gry komputerowe jako świadome działanie człowieka*, w: J. Ję c z e ń, K. K o m s t a, J. S a k (red.), *Hazard i uzależnienia wirtualne*, Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu 2012, s. 76.

²⁷ Por. J. Ję c z e ń, *Mass media – nowy obszar pracy socjalnej*, w: J. Ję c z e ń (red.), *Człowiek i rodzina w przestrzeni medialnej*, Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu 2011, s. 198-199.

wolontariuszy czy streetworkerów²⁸. Nowe technologie komunikacyjne mogą odegrać podstawową rolę w walce o człowieka czy – jak sugeruje tytuł innego jeszcze cyklu wydawniczego Instytutu Nauk o Rodzinie i Pracy Socjalnej – w grze o życie²⁹.

*

Dydaktyka i prace naukowo-badawcze pracowników Instytutu Nauk o Rodzinie i Pracy Socjalnej KUL wpisują się w budowanie etosu współczesnego pracownika socjalnego i asystenta rodziny zarówno na płaszczyźnie teoretycznej, jak i praktycznej. Krótka historia Instytutu, ukazująca aktywność pracowników naukowo-dydaktycznych, jak i studentów, dobrze rokuje na przyszłość. Zaproponowany personalistyczny paradygmat pracy socjalnej, oparty na myśli antropologicznej Karola Wojtyły, czy innowacyjne projekty autorstwa pracowników naukowych Instytutu mogą otworzyć drogę do nowego oblicza pracy socjalnej w lokalnej społeczności lubelskiej, a może i w całej Polsce.

BIBLIOGRAFIA

- B a r t n i k C z. S., Hermeneutyka personalistyczna, Lublin: Wydawnictwo Polihymnia 1994.
- B a r t n i k C z. S., Personalizm, Lublin 2000.
- C h m i e l e c k a E. (red.), Autonomia programowa uczelni. Ramy kwalifikacji dla szkolnictwa wyższego, Warszawa: Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego 2010.

²⁸ Por. J. Ję c z e ń, *Streetworking online?*, w: J. Ję c z e ń, B. L e l o n e k - K u l e t a (red.), *Streetworking. Nowe wyzwania przed pracą socjalną*, s. 150-151.

²⁹ Z cyklu *Gra o życie* ukazały się dwa tomy poświęcone obecności nowych technologii komunikacyjnych w życiu rodzinnym i społecznym: t. I: Ję c z e ń, K o m s t a (red.), *Hazard i uzależnienia wirtualne*, Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu 2012; t. II: J. Ję c z e ń, K. K o m s t a (red.), *Człowiek w l@birynicie sieci*, Lublin: Drukarnia ELPIL 2013.

- G a l a r o w i c z J., Imię własne człowieka. Klucz do myśli i nauczania Karola Wojtyły – Jana Pawła II, Kraków: Wydawnictwo Naukowe Papieskiej Akademii Teologicznej 1996.
- J ę c z e ń J., Gry komputerowe jako świadome działanie człowieka, w: J. J ę c z e ń, K. K o m s t a, J. S a k (red.), Hazard i uzależnienia wirtualne, Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu 2012, s. 75-91.
- J ę c z e ń J., Mass media – nowy obszar pracy socjalnej, w: K. J ę c z e ń, Człowiek i rodzina w przestrzeni medialnej, Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu 2011, s. 195-206.
- J ę c z e ń J., Nowe technologie w pracy socjalnej, w: J. J ę c z e ń, B. L e l o n e k - K u l e t a (red.), Streetworking. Nowe wyzwania przed pracą socjalną, Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu 2012, s. 77-95.
- J ę c z e ń J., Praca socjalna – nowy kierunek studiów Instytutu Nauk o Rodzinie KUL, „Roczniki Nauk o Rodzinie” 3(58): 2011, s. 343-346.
- J ę c z e ń J., Streetworking online?, w: J. J ę c z e ń, B. L e l o n e k - K u l e t a (red.), Streetworking. Nowe wyzwania przed pracą socjalną, Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu 2012, s. 149-161.
- J ę c z e ń J., Streetworking – uczestnictwo czy alienacja?, w: J. J ę c z e ń, B. L e l o n e k - K u l e t a (red.), Granice streetworkingu, Lublin: Polihymnia 2013, s. 15-36.
- J ę c z e ń J., Wspólnototwórcza rola środków społecznego przekazu w rodzinie, w: A. T o m k i e w i c z, W. W i e c z o r e k (red.), Rodzina jako kościół domowy, Lublin: Wydawnictwo KUL 2010, s. 613-624.
- K a n t o w i c z E., Praca socjalna w Europie, Olsztyn: Wydawnictwo UWM 2008.
- N a g ó r n y J., Posłannictwo chrześcijan w świecie, Lublin: RW KUL 1997.
- S z a t u r - J a w o r s k a B., Teoretyczne podstawy pracy socjalnej, w: T. P i l c h, I. L e p a l c z y k (red.), Pedagogika społeczna, Warszawa: Wydawnictwo „Żak” 1995.
- W o j t y ł a K., Osoba i czyn oraz inne studia antropologiczne, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 1996.
- W o j t y ł a K., Segno di contraddizione. Esercizi nel Vaticano, Roma-Vaticano, Sede Apostolica 5-12 III 1976, Milano: Vita e Pensiero 1977.
- W o j t y ł a K., Znak sprzeciwu, Paryż: Éditions du Dialogue 1980, Znaki Czasu.

PRACA SOCJALNA
W INSTYTUCIE NAUK O RODZINIE
I PRACY SOCJALNEJ KUL
HISTORIA, PARADYGMAT, INNOWACJE

S t r e s z c z e n i e

Historia, paradygmat i innowacyjność budują tożsamość idei, zjawiska czy rzeczy. Tę głęboką prawdę metodologiczną należałoby zastosować także odnośnie do zagadnienia pracy socjalnej. Kolejny krok to tworzenie definicji. Musi ono mieć swoje zwieńczenie w dążeniu do ustalenia *elementum constitutum* pracy socjalnej. Służy temu cała hermeneutyka jako zjawisko (wiedza, nauka) i proces rozumienia, tłumaczenia i interpretacji wszelkich systemów znaków, które prowadzą do odkrycia ich sensu. Tak rozumiana hermeneutyka jest oparta na prawdzie i w ostatecznym efekcie jest osobotwórcza, bo sens spełnia się tylko w osobie. To świat osoby – *mysterium personae* – wyznacza metodologiczne poszukiwania w obszarze pracy socjalnej, gdzie człowiek stanowi najwyższe dobro w relacji *homo homini*. Ze zrozumiałych względów tutaj został zamieszczony jedynie wstępny szkic, niepełny i syntetyczny.

Słowa kluczowe: praca socjalna, nauki o rodzinie, osoba, streetworking, innowacje.